

## הרב עדיאל ויג שליט"א - כתיבה בשמאל ובפיו לעניין שבת וסת"ם

ראשי פרקים:

- א. הכותב בשמאלו ו'בטלה דעתו אצל כל אדם'
- ב. שני סוגי 'שלא כדרך'
- ג. ביאור מחלוקת רבי ירמיה ואבבי לגבי איטר ולגבי שולט בשתי ידיו
- ד. הבנה בדין איטר בהנחת תפילין ובנטילת לולב
- ה. שולט בשתי ידיו לגבי תפילין ולגבי שבת
- ו. הבדלים בין כתיבת סת"ם לכתיבת גט ולכתיבה בשבת
- ז. כתיבה בפה וברגל לכל אדם ולגידם – לעניין סת"ם ושבת
- ח. מאומן ביותר – הוכחה מבן קמצר
- ט. שתי הערות נוספות

א. הכותב בשמאלו ו'בטלה דעתו אצל כל אדם'

**במשנה** (דף קג.) נאמר: "הכותב בין בימינו ובין בשמאלו חייב". ומקשה **הגמרא**: "אשמאל אמאי, והא אין דרך כתיבה בכך". ותירץ ר' ירמיה שהמשנה מדברת באיטר יד. הקשתה הגמרא שאם מדובר על איטר, יפטר על כתיבה ביד ימין, ואבבי מסיק שהמשנה מדברת בשולט בשתי ידיו. יש להבין את סברת ר' ירמיה שסבר לכאורה שאיטר יד חייב בין כאשר הוא כותב ביד ימין ובין כאשר הוא כותב ביד שמאל.

ומצאנו **בפירוש המיוחס לר"ן**, שהקשה על דברי ר' ירמיה שאיטר חייב שככותב בשמאלו: "קשיא לי ותיבטל דעתו אצל כל אדם כי ההיא דאנשי הוצל, כדאמרין בפרק המצניע. תירץ מורי נר"ו דאנשי הוצל שיכולים להוציא משא על כתפיהם והם מוציאים על ראשם, דין הוא שתבטל דעתם אצל כל אדם, אבל הכא דלא אפשר בימינו, אינו דין שתיבטל דעתו אצל כל אדם". כלומר מי שאינו יכול לעשות בצורה הרגילה אין אומרים

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

בו בטלה דעתו אצל כל אדם כשהוא עושה בצורה הטובה ביותר שהוא יכול לעשות. וקשה על פירוש זה, למה למסקנה השולט בשתי ידיו חייב, נאמר שבטלה דעתו אצל כל אדם כיון שיכול לכתוב בימין ככל אדם, ולא יתחייב כשכותב בשמאל.

### ב. שני סוגי 'שלא כדרך'

**האגלי טל** (בפתיחה אות ג') מבאר שיש שני סוגי "שלא כדרך" באיסורים: אחד – כשהפעולה בדבר הנפעל היא שלא כדרך, כמו אכילה לא כדרכה שלא נחשבת אכילה, ודבר זה בכל התורה פטור. וסוג שני של פעולה שנעשית שלא כדרך העשייה הרגילה, ובנפעל אין שינוי, ובכל אופן פטור במלאכות שבת, כי זו לא "מלאכת מחשבת". והאגלי טל מבאר בזה את מה שכתוב ברמ"א (אבן העזר סימן קכ"ג סעיף א') שלכתחילה יכתוב גט בימינו, ומשמע שבדיעבד כשר גם בשמאל וביאר החלקת מחוקק (שם ס"ק ה'), שכתב שנכתב בשמאל נחשב כתב, אלא שבשבת פטור משום שאין פה "מלאכת מחשבת", ומסביר האגלי טל שבכתיבה בשמאל אין חסרון בנפעל (באיכות הכתב שנכתב לבסוף) אלא באופן הפעולה (באיזו יד עשה אותה, ביד הכותבת פחות טוב).

### ג. ביאור מחלוקת רבי ירמיה ואבבי לגבי איטר ולגבי שולט בשתי ידיו

ולפי זה אפשר לכאורה לבאר את דברי הגמרא אצלנו, שר' ירמיה סבר שלמרות שיש הרבה בני אדם איטרי יד, בכל זאת, מאחר ואין זו דרכם של רוב בני אדם, הם לא נחשבים כקבוצה בפני עצמה, ולכן אם כתב בימין, אף על פי שאצלו זו לא דרך כתיבה, עדיין זו נחשבת "מלאכת מחשבת", כי זו דרכם של רוב בני אדם (זה דומה למי שחלה בידי וכותב בקושי גדול, שלכאורה חייב אם כתב בשבת, כי בכל זאת כתב כדרך בני אדם). וזה שחייב כשכותב בשמאלו למרות שאין דרך רוב בני האדם לכתוב כך, זה משום שזו דרך כתיבת האיש הזה. ועל כך הקשה המיוחס לר"ן למה חייב בשמאלו, במה זה שונה מאנשי הוצל שפטורים כשהוציאו שלא כדרך רוב בני אדם, למרות שדרכם של אנשי הוצל להוציא בראשם. ותירץ שהדבר שונה, שאינו יכול לכתוב בימין, ולמרות שיכול לשלוט על

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

יד ימין ולכתוב, בכל זאת, מאחר ואינו כותב בקלות אלא בקושי, ואילו ביד שמאל הוא כותב כדרכו, לכן חייב גם בשמאל. ולפי זה אין הכי נמי, מי ששולט בשתי ידיו בשווה לא חייב אם כתב ביד שמאל, כי אצלו אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם.

כל זה לר' ירמיה שסובר שאיטרי יד לא נחשבים לקבוצה בפני עצמה. אבל הגמרא הקשתה שלא כך, אלא איטרי היד נחשבים כקבוצה בפני עצמם, ושמאל שלהם זה כימין דעלמא, וימין שלהם זה כשמאל דעלמא, ואם כן אם כתבו בימין דעלמא הם פטורים, כמו רוב בני אדם שפטורים אם כתבו בשמאל. ולפי זה לא קשה קושיית המיוחס לר"ן, שדין איטר אינו דומה כלל לאנשי הוצל. ולפי זה נקודת המחלוקת בין ר' ירמיה לשאר האמוראים היא האם איטרי היד נחשבים כקבוצה בפני עצמה או לא, והשולט בשתי ידיו יהיה חייב לדעת אביי בין כשכתב בימינו ובין כשכתב בשמאלו, על כתיבה בימין ככל אדם, ועל הכתיבה בשמאל כי אנו מקשרים אותו לקבוצה שרגילה לכתוב בשמאל..

### ד. הבנה בדין איטר בהנחת תפילין ובנטילת לולב

מצאנו שלש דעות במסכת מנחות (ל"ז). מהו מקור הדין שמניחים תפילין בשמאל: ת"ק שם סבר שסתם "יד" זו שמאל. ר' נתן לומד "מה כתיבה בימין אף קשירה בימין". ורב אשי למד מ"ידכה", יד כהה. כתב המרדכי (תפילין י"ג) שאפילו למי שלא לומד מ"יד כהה", איטר יד מניח ביד שמאל שלו שהיא ימין העולם: "ואיכא למימר דלא פליגי, אלא משמעות דורשין איכא בינייהו, אם כן איטר, ימין כל אדם מקרייה שמאלו, וכן משמע בהבונה, דפריך ואמאי ולהוי שמאל דידיה כימין דעלמא, ואשמאל לחייב לימין לא לחייב, ותדע מדמשני כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו, ולא משני ר' נתן או ת"ק היא. ומיהו יש לומר דלכולי עלמא בעי לאוקמי, א"נ לדידהו לא הוי שום חידוש, דמהיכא נמעטה". (עכ"ל). אפשר לבאר בדבריו שלדעת מי שלומד מ"יד כהה", ודאי איטר יד מניח ביד ימין שהיא ידו הכהה, אבל ת"ק שסובר שסתם יד היא שמאל, וכן ר' נתן שיש לו גילוי בפסוק, מ"וקשרתם וכתבתם", שמניח בשמאל, היה עולה בדעתנו שיהיה דין איטר ככל אדם. ועל זה הוכיח מקושיית הגמרא במסכת שבת, שפשוט לגמרא שדין איטר יד שונה מדין כל אדם ושמאל דעלמא זה כימין אליו,

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

וכן ימין דעלמא כשמאל אליו. גם בדברי המרדכי ניתן לבאר שהנידון במסכת שבת הוא האם איטרי יד נחשבים כקבוצה בפני עצמם, ולכן יתחייבו ביד שמאל בלבד, ולפי זה גם יניחו תפילין בימין, או שדינם ככל אדם וחייבים על כתיבת ימין כשמאל, ומניחים תפילין על שמאל דעלמא לת"ק ור' נתן, וזו סברת ר' ירמיה שביארנו.

בהלכות לולב (סימן תרנ"א סעיף ג') כותב הרמ"א שאיטר יד נוטל את הלולב ההדסים והערבות בימין שלו שהיא שמאל דעלמא, ואת האתרוג בימין דעלמא (וזה לא כמחבר שם, שלדעת המחבר איטר נוטל כשאר כל אדם). הגר"א שם כתב כמקור לרמ"א: "כמ"ש בתפילין ושבת ושאר מקומות". ויש לבאר כנ"ל, שמבואר פה בגמרא שאצל איטר יד הוא להפך מכל אדם, ששמאל דעלמא זה כימין שלו. אבל אם הפשט בסוגיה היה שיש לו פטור מצד פעולת הכתיבה, שקשה לו לכתוב בימין, זה טעם שכלל לא שייך לנטילת לולב.

### ה. שולט בשתי ידיו לגבי תפילין ולגבי שבת

המרדכי בהמשך דבריו שם (תפילין י"ג) כתב שאיטר מניח בשמאל ידיה שהוא ימין דעלמא דווקא אם נולד איטר, אבל אם הרגיל את עצמו לעשות פעולות בשמאל, לא. הוא הוכיח דין זה ממה שהגמ' בשבת תרצה שהמשנה מדברת בשולט בשתי ידיו, ולא תרצה שמדובר במי שהרגיל את עצמו לעשות פעולות בשמאל, ומכאן משמע שאפילו אם הרגיל את עצמו לכתוב בשמאל יתחייב רק כשכתב בימינו. אך לכאורה קשה, כיוון שהרגיל את עצמו לכתוב בשמאל למה הוא שונה ממי ששולט בשתי ידיו, שחייב גם כאשר כתב בשמאל. ולפי מה שביארנו לעיל מובן, ששולט בשתי ידיו חייב כשכתב בשמאל רק לפי המסקנה, שיש שתי קבוצות של בני אדם, רוב העולם ואיטרי היד שאצלם זה ההיפך מרוב בני אדם, ושולט בשתי ידיו שייך לשתי הקבוצות כי בטבעו כותב בשתי הידיים, אבל לפי ר' ירמיה שולט בשתי ידיו לא חייב כשכתב ביד שמאל כי בטלה דעתו, כמו שמשמע מהמיוחס לר"ן, ומי שאינו שולט בשתי ידיו מטבעו, אלא טבעו הוא לכתוב בימין ורק הרגיל את עצמו לכתוב גם בשמאל, יהיה פטור גם למסקנה, כי הוא שייך לקבוצת רוב בני אדם שטבעם לכתוב בימין, ומה שכותב בשמאל בטילה דעתו, וכן בתפילין אם השליט עצמו לכתוב ביד

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

שמאל נוסף על יד ימין, לא נפקע ע"י זה מקבוצת רוב בני אדם ולא ייקרא איטר יד. הדגול מרבבה (בשו"ע סימן כ"ז סעיף ו') כתב שגם לפי דברי המרדכי, אם נולד לו חולי ביד ימין וניטל הכח ממנו וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל - נחשב איטר, כי מהשמים הרגילו אותו, ולפי דברינו זה מובן, כי כשניטל הכח מימינו אז מה שעושה בשמאל לא בטלה דעתו, ונחשב כאיטר. וראה עוד בעניין זה בהמשך דברי המרדכי שם.

### ו. הבדלים בין כתיבת סת"ם לכתובה בשבת

**הבית שמואל** (אבן העזר קכ"ג) הביא את החלקת מחוקק הנ"ל, שגט שנכתב ביד בשמאל כשר, ולא דומה הדבר לדין כתיבה בשמאל בשבת, כי בשבת צריך מלאכת מחשבת, וגט שנכתב בשמאל נקרא "וכתב". הקשה הבית שמואל שגם סת"ם שנכתבו ביד שמאל פסולים (ב"י ל"ב בשם ספר התרומה) ושם הרי לא צריך מלאכת מחשבת ודי בכך שנקרא בשם "כתיבה".

תירץ הבית שמואל שבכל זאת חמורה כתיבת סת"ם מכתובה גט, כמו שמצינו שבסת"ם צריך דיו ואילו בגט לא צריך דווקא דיו, ובסת"ם צריך שכל אות תהיה מוקפת גויל, ובגט זה לא מעכב. וקשה, שהחילוקים בין גט לסת"ם הם באיכות הכתב אבל לא בפעולת הכתיבה, ולפי מה שביארנו הפטור של כתיבה ביד שמאל הוא לא בגלל חסרון בכתב אלא חסר בפעולת הכתיבה, ולכן אם הרגיל את עצמו לכתוב ביד שמאל פטור לדעת המרדכי, וכן לר' ירמיה שולט בשתי ידיו לא חייב אם כתב ביד שמאל, למרות שאין חסרון בכתב, ואם כן מנין לחלק בין סת"ם לגט ולהכשיר כתיבת גט בשמאל.

לשון ספר התרומה המובא בב"י: "וצריך לכתוב (סת"ם) בימינו, כדאמרין במנחות מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ואפילו דיעבד פסול אם כתב בשמאל, דהתנן פרק הבונה הכותב בין בימינו ובין בשמאלו שתי אותיות, ופריך אין דרך כתיבה בכך בשמאל, ומשני בשולט בשתי ידיו, אבל באיטר אשמאל דעלמא ולא אימין, ובענין זה צריך לכתוב סת"ם ומגילה, דנאמר בכולהו 'כתיבה'. דאין לומר דווקא בשבת, דגמרין ממשכן, אינו מועיל כלאחר יד אבל בעלמא כשר, אין סברה לומר כן שיכתוב ס"ת תפילין

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

ומזוזות כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב. אמנם גבי שחיטה כתיב 'וזבחת', ותנן: 'נפלה סכין ושחטה פסולה', הא הפילה כשירה, אפילו לאחר יד, ואפילו הכי פטור בשבת דהוי כלאחר יד".

ולכאורה קשה לבאר את דברי ספר התרומה כפשוטם, שמנין שבאמת אי אפשר מהתורה לכתוב ספר תורה כשר בשבת ביד שמאל. אולי אפשר לבאר את דבריו על פי הגמרא בביצה (י"ג:), שאפילו דבר שנחשב גמר מלאכה למעשרות לא נחשב למלאכה בשבת, וזה משום שכדי להתחייב באיסור שבת צריך הדבר להיחשב "מלאכת מחשבת". וכתב רש"י שם: "בשבת בעינן מלאכת אומנות". וסבר אולי בעל התרומה שהטעם שהכותב ביד שמאל פטור בשבת הוא כי כתיבה ביד שמתקשה לכתוב בה לא נחשבת כתיבה של אומנות, וכיוון שכתובת סת"ם נחשבת ככתיבה מיוחדת של אומנות (יותר מגט שמקילים בו לענין מוקף גויל וכו'), לכן לא מסתבר שיכתוב ס"ת בשבת ויהיה כשר, כי אם הוא כשר על כרחך שעשה כתיבת אומנות ולכן אי אפשר לפטור אותו לגבי שבת.

**בשו"ע** (הלכות תפילין או"ח סימן ל"ב סעיף ה'): "צריך שיכתוב בימינו אפילו אם שולט בשתי ידיו (ובדיעבד כשר) ואם כתב בשמאל פסולים (אם לא שולט בשתי ידיו) אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין". הנושאי כלים אמרו שהכשיר השו"ע כשאי אפשר למצוא אחרים, כי בבית יוסף נסתפק שאולי ספר התרומה לא החליט לפסול וגם שאר פוסקים לא כתבו שפסול.

### ז. כתיבה בפה וברגל לכל אדם ולגידם – לענין סת"ם ושבת

**המגן אברהם** (שם סק"ה) כתב בשם הרמ"ע מפאנו בתשובה (ל"ח): מעשה היה במצרים שכתב אחד בפיו שתפס הקולמוס בשפתיו ופסלו אפילו אי אפשר למצוא אחרים. כתב על זה רע"א: "לא מצאתי שם כן, אלא דהרמ"ע שם תפס בפשיטות דברי ספר התרומה שאם כתב בשמאל פסולה כיוון שלענין שבת הוי כלאחר יד, וסיים שם ואם אמרו פ' הבונה אין דרך כתיבה בשמאל, ק"ו דאין דרך כתיבה בפה, עכ"ל (הרמ"ע). הרי שלמד זה מדין כתיבה בשמאל, וכיוון שאנן קי"ל בכתב בשמאל דבאם אין תפילין אחרים דמניחים בלא ברכה, י"ל דה"ה בכתב בפה".

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

מפורש שם בתשובת הרמ"ע שהמעשה היה בגידם וכתב הרמ"ע שמה שאמרו גדמת חולצת בשיניה כי בחליצה לא כתוב ימין בתורה ורק רבנן תיקנו, אבל בסת"ם שצריך כתיבה בימין מהתורה, לא מועיל לכתוב בפה, כי אם אמרו שאין כתיבה בשמאל ק"ו בפה. ולכאורה הדבר תמוה, כמו שבאיטר כשרה כתיבה בשמאל לסת"ם כי זו דרך כתיבתו, כך גם צריך להיות אצל מי שנקטעה יד ימינו והרגיל את עצמו לכתוב בשמאל, וגם במקרה כזה חייב לכו"ע אם כתב בשמאל בשבת, וכן גם בגידם שהרגיל את עצמו לכתוב בפיו צריך לומר שהכתיבה כשרה כיון שזו דרכו. ונראה שסובר הרמ"ע שאין דרך כתיבה בפה כלל ואפילו כשהרגיל את עצמו, ולכן סבר שכתבה בפה אין בה חסרון של מלאכת מחשבת אלא זו לא כתיבה כלל ופסול גם לגט. ולפי זה לא קשה קושיית רע"א, שאכן אם הרמ"ע היה מחשיב את הכתיבה בפה ככתיבה בשמאל, היה מכשיר את התפילין ובגידם היה כשר אפילו לכתחילה, כמו איטר יד שכתב בשמאל כשר לכתחילה, אלא שסבר שלא נקרא כתיבה כלל.

האחרונים העירו מתוספות חולין (כ. ד"ה לא למעוטי), שכתבו "ועי"ל דשמאל גרע משן, כדאשכחן לענין חליצה דאמרינן בפרק מצות חליצה (יבמות קה.) דיגדמת חולצת בשיניה, ובירושלמי משמע דחליצה בעי ימין", ומוכח מדברי התוספות שלא אומרים "אין דרך מליקה בפה" ואם כן בכתיבה גם לא אומרים "אין דרך כתיבה בפה", וא"כ אם גידם כתב בפיו יוכשר לכתחילה. בספר מאסף לכל המחנות (ל"ב, מ"ו) כתב טעם להכשיר את התפילין במצרים, כיוון שהיה גידם וזו היא כתיבתו, והביא שהמור וקציעה (סי' ל"ב) טען כנגד דברי הרמ"ע שכיוון שלא כתוב בתורה "וכתבתם בידיים" אם כתב בפיו כשר, ובמור וקציעה מביא מעשה בגידם שהיה עושה את כל מלאכתו ברגלו, וכתב שלדעתו כתיבתו כשירה ולא כרמ"ע מפאנו. נראה שאם נכשיר כתיבת גידם בפיו וברגלו (לא כרמ"ע) אז אותו דין יהא גם בבריא שאימן את עצמו לכתוב בפיו, שכתבתו כשרה גם אם יכול לכתוב בידו. ובספר מאסף לכל המחנות כתב שלדעתו אם גידם כתב בפיו כשרים לגמרי, ואם בריא כתב בפיו, דינו ככתב בשמאלו שפסולים אם אפשר למצוא אחרים. כנראה סבר שאם הוא לא גידם אז יש צד שאומרים שבטלה דעתו. מהתוספות בחולין שרצו להכשיר מליקה בשינוי מוכח שאפילו ככהן שיש לו ידיים לא אומרים אין דרך מליקה

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

בשינים, וכך לכאורה יש מקום לומר שאותו דין גם לגבי כתיבת סת"ם לא אומרים בטלה דעתו.

### ח. מאומן ביותר – הוכחה מבן קמצר

ניתן לכאורה להקשות מהמשנה ביומא (ל"ח.) שבן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב, וכתוב שם שהיה קושר ארבעה קולמוסים בארבע אצבעות וכותב שם בן ארבע אותיות בבת אחת. ולכאורה פשוט שאין דרך כתיבה בכך, ואם כן למה הוכשר לסת"ם, אלא משמע שאפילו מי שיכול לכתוב כדרך בני אדם אם כתב באופן משונה כתיבתו כשירה<sup>77</sup>.

יש לבאר שלמרות שפוסלים כתיבה בשמאל לענין סת"ם, בכל זאת בן קמצר עדיף, כי הוא היה אומן בדבר, ואותו דין יהיה אם אימן את ידו השמאלית עד שכותב בה בקלות כמו ביד ימינו אז כתיבתו כשרה כמו שולט בשתי ידיו, וכן אם נכשיר כתיבה בפה, דווקא אם התאמן הרבה בדבר, אבל אם לא אז דינו ככתב בשמאל ופסול. וכל זה דווקא לגבי סת"ם, אבל לגט לכאורה תמיד כשר למי שחולק על הרמ"ע מפאנו וסובר שכתובה בפה נחשבת כתיבה. בגידם שכתב בפה ולא התאמן כל כך יש לדון אם כשר, וכן יש לדון לדעת ספר התרומה אם נקטעה יד ימינו ועדיין לא התרגל לשמאלו אם כשר לכתובה בשמאלו.

ולענין הכותב בפיו בשבת, כיוון שכתב שלא כדרך של בני אדם פטור, וכמו שמצאנו בגמרא לגבי מלאכות אחרות (בדף ע"ד:) שאף כשעושה בדרך אומנות יתירה פטור, שבטלה דעתו. שם בגמרא נאמר: "שטוף בעזים וטוו בעזים, אלמא טוויה על גבי בהמה שמה טוויה, חכמה יתירה שאני". ובתוספות שם (ד"ה חכמה): אפילו האומן עצמו פטור, שבטלה דעתו. וא"כ אם בן קמצר היה כותב כך בשבת היה פטור, וכן הגידם

---

<sup>77</sup> **הערת עורך:** לכאורה ניתן לדחות שבן קמצר כתב כדרך בני אדם, בימינו, אלא שהוא היה מעולה ביותר בכתיבה בימין, וכתובה בשני קולמוסים או יותר בימין אינה נחשבת לכתובה שלא כדרכה, אלא לכתובה רגילה משוכללת, וכמו שלא נאמר על מי שכותב מהר ביותר משאר בני אדם שאינו כדרך כתיבה, וכמו שמצאנו בב"ב (יד.) שלא פסלו ד' מאה ס"ת שנכתבו ע"י סופר אחד. ודומה למובא להלן על מרע"ה. ולפי"ז בן קמצר יתחייב גם לגבי שבת, ואינו דומה שינוי באופן הפעולה לחריצות ולשכלול לשינוי בחפץ הנפעל – כטויה ע"ג בהמה שפטור גם המומחה (מ"ל).

## אארוג לשבת – כתיבה בשמאל ובפיו

במצרים שכתב בפיו. ואע"פ שספר התרומה כתב שאין סברה שיכתוב ספר תורה בשבת ויהיה כשר ויפטר, כבר כתבנו לעיל שלכאורה אין כוונתו כפשטות דבריו, ואם באמת כוונתו כפשוטו אז החילוק בין שבת לדיני סת"ם לא נכון.

בשו"ת חתם סופר (חלק ו' סימן כ"ט) מביא טענת הרא"ש (פסחים פרק י סימן יג) שלא יתכן שמשה נפטר בשבת כי הוא כתב י"ג ספרי תורה באותו יום, וכתב לתרץ בשם השל"ה שמשה כתב בהשבעת קולמוס. וכתב החתם סופר שאפילו מי שסובר ששביבת כלים (או הפקרת קולמוס) זה חיוב, כאן שהיתה אומנות יתירה, כמו שלאדם אין חיוב, כך אין חיוב שישבתו כליו מלעשות מלאכה בדרך אומנות יתירה. ומתשובתו רואים שסת"ם עדיף משבת לענין זה.

### ט. שתי הערות נוספות

ספר מאסף לכל המחנות הנ"ל כתב שאם גידם כתב בפיו כשר לסת"ם וחייב בשבת. ולכאורה קשה מהגמ' בשבת שפוטרת אם עשה באומנות יתירה (דף ע"ד:), ואולי כוונתו למה שמשמע שם מרש"י שאומן בעצמו חייב, או שסבר שגידם שלא יכול לכתוב בידיו חייב בפיו ולא בטילה דעתו.

אם הראיה מבן קמצר נכונה, נלמד מכאן שמה שכתבו הראשונים שאם הרגיל את עצמו לכתוב בשמאלו אינו נחשב שולט בשתי ידיו, זה דווקא לגבי שבת ולעניין לקבוע באיזו יד יניח תפילין, אבל לענין סת"ם כתיבתו כתיבה כי התאמן בזה. ולפי זה יכול מדאורייתא לכתוב ספר תורה בשבת בשמאל כזו שהרגיל עצמו לכתוב בה ולא יהיה חייב על כך, ולא כספר התרומה, שסבר לכאורה שאם הרגיל עצמו לכתוב בשתי ידיו דינו לגמרי כשולט בשתי ידיו וחייב בשבת.





# פרק האורג



**הרב אפרים עבדיאן שליט"א – בגדרי מלאכת תופר ונפקא מינה למעשה**

מתי חיבור נחשב "תופר" ומתי "קושר"? מתי חיבור שאינו של קיימא אסור מדרבנן ומתי מותר? האם הדבקה מותרת בחיתולים? בפלסטר? בסימניות דביקות?

**הרב מיכאל לוצקי שליט"א: בגדרי "מקלקל" ו"מלאכה הצריכה לגופה"**

שתי ההגדרות "מקלקל" ו"מלאכה שאינה צריכה לגופה" מבדילות בין פעולה האסורה מדאורייתא לפעולה האסורה מדרבנן. מתי נחשבת פעולה ל"מקלקל"? מתי ל"אינה צריכה לגופה"? האם יש קשר בין ההגדרות?

**הרב ישראל מאיר אוריאלי שליט"א: מהלכות מלאכת צד**

מתי מלאכת צד אסורה מדאורייתא? מתי איסורה רק מדרבנן? מה ניתן לעשות כשיש בעלי חיים שמצעים את האדם? מהו ההבדל בין "מעשה" ל"גרמא", ומתי ניתן להשתמש בקולא של "גרמא"?

**הרב איתאל שופר שליט"א - לגדרה של מלאכת צד: בדין צידת צב וחלזונות וכיוצא בהם**

מהי המהות של מלאכת צד: הפעולה או הוצאה של הכנסה לרשות האדם? האם צידת בעלי חיים איטיים ביותר אסורה מהתורה? מדרבנן? אולי מותרת?

